

Murodjon MADJIDOV,
O'zDSMI mustaqil izlanuvchisi

MADANIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TARIXIY MEROS VA AN'ANAVIY QADRIYATLAR, XALQARO MADANIY TADBIRLARNING ROLI

Annotatsiya. Mazkur maqolada madaniy turizmni rivojlantirishda tarixiy meros, an'anaviy qadriyatlar hamda xalqaro madaniy tadbirlarning o'rni va ahamiyati ilmiy tahlil qilinadi. Madaniy meros obyektlari, tarixiy yodgorliklar, san'at namunalari, milliy an'analar, festivallar va xalqaro madaniy tadbirlarning madaniy turizmni rivojlantirishdagi imkoniyatlari alohida manba sifatida tadqiq etilgan. Shuningdek, madaniy turizmning madaniy, tarixiy va diniy unsurlarga asoslangan turlari keng yoritilib, ularning turizm sohasidagi o'rni va istiqbollari baholangan. Maqolada O'zbekiston Respublikasi misolida madaniy turizmni rivojlantirishda tarixiy meros obyektlari, milliy urf-odatlar, ma'naviy qadriyatlar va ziyorat turizmi imkoniyatlaridan samarali foydalanish masalalari tahlil qilinib, sohani yanada takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: madaniy turizm turlari, madaniy meros, madaniy unsur, tarixiy unsur, diniy unsur, turizm resurslari, festival va tadbirlar, ziyorat turizmi.

Аннотация. В данной статье проводится научный анализ роли и значения исторического наследия, традиционных ценностей и международных культурных мероприятий в развитии культурного туризма. Потенциал объектов культурного наследия, исторических памятников, произведений искусства, национальных традиций, фестивалей и международных культурных мероприятий в развитии культурного туризма изучен как отдельный источник. Также подробно рассматриваются виды культурного туризма, основанные на культурных, исторических и религиозных элементах, оценивается их значение и перспективы в туристической отрасли. На примере Республики Узбекистан анализируются вопросы эффективного использования объектов исторического наследия, национальных обычаев, духовных ценностей и возможностей паломнического туризма в развитии культурного туризма, а также выдвигаются научные выводы по дальнейшему совершенствованию отрасли.

Ключевые слова: виды культурного туризма, культурное наследие, культурный элемент, исторический элемент, религиозный элемент, туристические ресурсы, фестивали и мероприятия, паломнический туризм.

Abstract. This article provides a scientific analysis of the role and significance of historical heritage, traditional values, and international cultural events in the development of cultural tourism. The potential of cultural heritage sites, historical monuments, works of art, national traditions, festivals, and international cultural events for the development of cultural tourism is examined as a separate source. It also examines in detail types of cultural tourism based on cultural, historical, and religious elements, assessing their significance and prospects for the tourism industry. Using the example of the Republic of Uzbekistan, it analyzes the effective use of historical heritage sites, national customs, spiritual values, and the potential of pilgrimage tourism in the development of cultural tourism, and offers scientific conclusions for further improvement of the industry.

Keywords: types of cultural tourism, cultural heritage, cultural element, historical element, religious element, tourism resources, festival and events, pilgrimage tourism.

Madaniy turizm XX asrning 70-yillar oxiridan boshlab turizmning alohida va mustaqil yo'nalishi sifatida ajralib chiqqan deb hisoblanadi. O'shanda marketologlar va turizm sohasi mutaxassislari sayohatchilarning ma'lum bir toifasi aynan o'zlari borayotgan joyning madaniyati yoki madaniy merosi haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lish maqsadida dunyo bo'ylab sayohat qilishini anglab yetishgan. Biroq, Yevropada madaniy turizm rivojlanishining asosi ancha oldinroq yaratilgan edi. Masalan, 1964-yilda Yevropa Kengashi o'zining "Europe in Progress" ma'ruzasi muqaddimasida turizmning madaniy komponentini faollashtirish orqali Yevropani rivojlantirishning uchta asosiy maqsadini ko'rsatib o'tgan:

- Sayohatlar orqali Yevropa madaniyatini anglash;
- Yevropaning madaniy geografiyasi va turistik marshrutlarni yaratish imkoniyatlari o'rtasida o'zaro aloqalarni o'rnatish;
- Yevropadagi eng muhim hududlar va sivilizatsiyalar chorrahalarini turistik jihatdan rivojlantirish.

1976-yilda yodgorliklar va diqqatga sazovor joylarni saqlash xalqaro kengashi (ICOMOS) tashabbusi bilan Madaniy turizm xartiyasi qabul qilindi. Ushbu hujjatda madaniy turizm "inson tomonidan tarixiy joylar va yodgorliklarni shaxsan kashf etishga qaratilgan faoliyat" sifatida tan olingan [1].

Madaniy turizmning tarkibi madaniyatshunoslik, tarix, iqtisodiyot, sotsiologiya, geografiya kabi ko'p qirrali ilmiy yo'nalishlarni qamrab olishi bilan ajralib turadi. Shu bois, mazkur soha turli davrlarda qator olimlar tomonidan ilmiy jihatdan keng o'rganilgan va tahlil qilingan. Biroq turizm hamda madaniyat sohalarining doimiy ravishda rivojlanib, mazmun jihatdan boyib borishi natijasida madaniy turizm masalalari yuzasidan yagona ilmiy to'xtamga kelinmagan. Madaniy turizmning turlarini o'rganishda, avvalo, "madaniy turizm" tushunchasining mazmun-mohiyatidan kelib chiqiladi. Insonning turli xalqlarning tarixiy-madaniy merosi, an'analari, san'ati, turmush tarzi, tili, ma'naviy qadriyatlari hamda gastronomiyasida namoyon bo'lgan madaniy xilma-xillikni bilishga bo'lgan intilishi madaniy turizmni muayyan turlarga ajratish uchun asos bo'ladi. Shu bilan birga, madaniyat tushunchasining o'zi vaqt o'tishi bilan kengayib va o'zgarib borayotgani sababli madaniy turizmning turlari ham dinamik tarzda shakllanib, yangilanib boradi.

Turizm sohasida madaniy mahsulot hudud

yoki alohida diqqatga sazovor joyning turistik jozibadorligini oshirishga xizmat qiladigan muhim omil hisoblanadi. U madaniyat sohasidagi turli faoliyat ko'rinishlari, shuningdek, tarixiy-madaniy, milliy-madaniy va ijtimoiy-madaniy qadriyatlarni ifoda etuvchi moddiy-ashyoviy vositalar orqali taqdim etiladigan ne'mat sifatida namoyon bo'ladi. Sohada ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar tomonidan madaniy turizmning turlari uning faoliyati uchun zarur bo'lgan resurs va muhit, turistning sayohatdan ko'zlagan maqsadlaridan kelib chiqqan holda turlicha tasniflangan. Sankt-Peterburg davlat iqtisodiyot universiteti (Rossiya Federatsiyasi) dotsenti M.Sushinskaya o'zining ilmiy izlanishlarida madaniy turizm uning faoliyati uchun zarur bo'lgan resurslar bazasiga asoslanishi, shundan kelib chiqqan holda u yoki bu resursdan madaniy turizmning asosiy manbai sifatida foydalanishning ustuvorligiga qarab, madaniy turizmning quyidagi turlarini ko'rsatib o'tish mumkinligini bayon qilgan:

- meros yoki madaniy-tarixiy turizm (muzeylar, madaniy meros va arxeologiya obyektlari, mahalliy an'analar va urf-odatlar);

- mavzuli yoki madaniy-tanishuv, ekskursion turizm (o'zga madaniyat bilan tanishish, madaniy-tarixiy diqqatga sazovor joylar, mahalliy an'analar va urf-odatlar);

- art-turizm (galereyalar va ko'rgazmalar, teatrlar, dramatik

va musiqali namoyishlar, san'at festivallari, adabiyot maskanlari, filmlar suratga olingan joylar);

- voqeaviy madaniy turizm (san'at festivallari, mintaqaviy va mahalliy bayramlar, diniy bayramlar, turli sanalarni nishonlash, estrada va boshqa shoular, badiiy ko'rgazmalar);

- taassurotlar turizmi (mahalliy bayramlar va festivallar, interativ muzey dasturlari);

- kreativ madaniy turizm (turistning o'zining ijod sohasidagi shaxsiy yaratuvchanlik faoliyati – chizish, musiqa ijro etish, hunarmandchilik mahsulotini yasash, adabiy ijod, foto hamda kinoijodkorlik va boshqalar, ma'naviy kamolot);

- eko-madaniy turizm (mahalliy oilada bo'lish, mahalliy aholining an'anaviy hordiq chiqarish tadbirlarida ishtirok etish) [1].

Madaniy turizm va brending bo'yicha xalqaro ekspert Rossitsa Oxridska-Olsonning ilmiy izlanishlarida madaniy turizm beshta asosiy turlarga va bir necha kichik turlarga bo'lingan.

1. Madaniy meros va tarixga oid turizm – tarixiy yoki madaniy meros bilan tanishish va yangi ma'lumotlar olish ehtiyojiga asoslangan. Ushbu tarixiy madaniy meros moddiy (yodgorliklar,

muzeylar, tarixiy joylar, qoyalar va boshqalar) va nomoddiy (qadimgi marosimlar, urf-odat, an'analar va hakoza).

Madaniy meros bilan bog'liq turizmning o'zini ko'plab kichik turlarga bo'lish mumkin:

- muzey turizmi – sayohatning asosiy maqsadi muzeylarga tashrif buyurish;

- arxeologik turizm – arxeologik qazishmalar amalga oshirilayotgan joylarga tashrif buyurish yoki ushbu qazishmalarda faol ishtirok etish;

- madaniy ta'lim turizmi – muayyan joyning tarixini o'rganish (talabalarning ekskursiyalari bunga misol bo'la oladi);

- diniy merosga yo'naltirilgan madaniy turizm – tashrif buyuruvchining e'tiqodidan qat'i nazar, masjidlar, madrasalar, cherkovlar va boshqa dinlarning ibodatxonalaridagi san'at namunalari bilan tanishish (ushbu turizm ziyorat turizmidan farqli o'laroq tashrif buyuruvchining estetik ehtiyojlarini qondirishga, yangi ma'lumotlar olish va dinning badiiy namoyon bo'lishi bilan tanishni nazarda tutadi);

- etnofolklor turizm – xalq an'analari, musiqasi va raqslari, hunarmandchiligi, marosimlari haqida bilish uchun alohida qiziqarli joylarga tashrif buyurish;

- shaxsiy meros turizmi – sayohat joyining tarixidan qat'i nazar, turistning ota-onasi, qarindoshlari, ajdodlari yoki do'stlari yashagan joylarga tashrif buyurish.

2. Festivallar va tadbirlar madaniy turizmi – sayohatning asosiy maqsadi ma'lum bir madaniy tadbir (konsert-tomosha tadbirlari, festivallar va boshqalar) hisoblanadi.

Madaniy turizmning ushbu turi quyidagi kichik turlarga bo'lingan:

- musiqiy – konsertlar, opera spektakllari, musiqa festivallari

- va boshqa musiqiy tadbirlar bilan birga safar uyushtirish (gastrol safarlari kabi);

- raqs – raqs san'atining namoyon bo'lishi bilan tanishish;

- teatr – dramatik san'at asarlari namoyishiga tashrif buyurish;

- kinoturizm – kino namoyishlarda ishtirok etish.

3. San'at turlari bo'yicha madaniy turizm. Madaniy turizmning ushbu turini ham quyidagi kichik turlarga bo'lish mumkin:

- tasviriy san'at – badiiy galereyalar, installatsiyalar, haykallar va boshqa asarlar bilan tanishish;

- musiqiy turizm – muntazam ravishda musiqiy tadbirlar o'tkaziladigan yoki

- mashhur musiqachilarning tug'ilgan joyi

sifatida tanilgan joylarga tashrif buyurish;

- adabiy turizm – yozuvchilar yashagan, adabiy asarlar yaratilgan yoki badiiy asarlarda tasvirlangan joylar bilan tanishish;

- kinoturizm – filmlar suratga olingan joylar bilan tanishish;

- me'morchilik – barpo etilgan tarixiy davrdan qat'i nazar, diqqatga sazovor yoki noyob binolar bilan tanish maqsadida tashrif.

4. Ijodiy turizm – safardan asosiy maqsad mahalliy jamoalar bilan birgalikda ularning madaniy hayotida ishtirok etish va birgalikda san'at mahsulotini yaratishdir. Madaniy turizmning ushbu turi quyidagi kichik turlarga bo'linadi:

- fototurizm – shaxsiy foydalanish uchun professional yoki havaskor darajada fotosuratlar yaratish;

- amaliy san'at turizmi – shaxsiy foydalanish va jarayondan zavq olish uchun

- amaliy san'at asarlarini yaratish (yaratishda ishtirok etish);

- adabiy turizm – adabiy asarlar yaratish va matn yozish tadbirlari, mashg'ulotlar, mahorat darslari va boshqalarda ishtirok etish;

- performans turizm – teatr, musiqa, raqs va boshqa turli xil tadbirlarda ijrochi sifatida ishtirok etish;

- ICH bilan bog'liq turizm – ijodiy turizm bo'lib, uning asosiy maqsadi nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilishda ishtirok etish bilan bog'liq.

Yuqorida sanab o'tilgan madaniy turizmning kichik turlari juda noaniq chegaralarga ega bo'lib, tashrif buyuruvchi o'z madaniy ehtiyojini qondirish uchun bir yoki bir nechta manzilga, bir yoki bir necha maqsadlarda tashrif buyurishi mumkin [2]. Rossiyalik professor, madaniy turizm bo'yicha ko'plab ilmiy ishlar muallifi YE.Moshnyaga madaniy turizmning quyidagi turlarini taklif etadi:

- Madaniy-tarixiy – tarixiy joylar va obidalarga tashrif buyurish, mavzuga oid ma'ruzalarda ishtirok etish;

- madaniy-voqeaviy – madaniy tadbirlar, bayramlar, festivallarga tashrif buyurish;

- madaniy-diniy – ziyoratgohlar va diniy joylarga tashrif buyurish, ma'lum bir mamlakatning dini va urf-odatlarini bilan tanishish;

- madaniy-arxeologik – arxeologik qazishmalar o'tkazilayotgan joylarga tashrif buyurish, arxeologik ekspeditsiyalarda ishtirok etish;

- madaniy-etnografik – mamlakatlar madaniyati, turmush tarzi, tili va folklori bilan tanishish maqsadida uyushtiriladigan tashrif;

- madaniy-etnik – o'z xalqining azaliy madaniy qadriyatlari bilan tanishish;

– madaniy-antropologik – zamonaviy madaniyat, mahalliy aholi, ularning an'analari va urf-odatlar bilan tanishish maqsadidagi tashrif;

– madaniy-ekologik – tabiat va madaniyatning o'zaro ta'sir xususiyatlariga qiziqish, ekologik dasturlarda ishtirok etish [3].

Xulosa qilish mumkinki, madaniy turizm turlari, asosan, madaniy resurslarning xususiyati, turistik maqsad va faoliyat turiga ko'ra belgilanadi. Madaniy turizmning turlari jamiyatning madaniy ehtiyojlari, ma'naviy qadriyatlari hamda globallashtirish jarayonlari ta'sirida doimiy ravishda o'zgarib va boyib boradi. Madaniyatning moddiy va nomoddiy shakllari madaniy turizm uchun asosiy resurs sifatida xizmat qilib, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim omilga aylanadi. Shu nuqtayi nazardan, madaniy turizm faqatgina dam olish vositasi emas, balki madaniy muloqot, xalqlar o'rtasida o'zaro anglashuv va ma'naviy yaqinlashuvni ta'minlovchi ijtimoiy-ma'naviy hodisa sifatida ham namoyon bo'ladi.

Ma'lumki, keyingi yillarda olib borilayotgan izchil siyosat barcha sohalarda o'z samarasini bera boshladi. Jumladan, 2025-yilning aprel oyidan boshlab, O'zbekiston tarixida ilk bor xorijiy sayyohlarning kelishi har oyda bir milliondan oshishi kuzatildi. Umuman, 2025-yili yurtimiz turizm bo'yicha o'z rekordini o'rnatdi va mamlakat iqtisodiga qariyb besh milliard dollar daromad keltirdi. Albatta, sayyohlar oqimining ortishi va turistik takliflarning xilma-xillashuvi sohaning mintaqaviy doiradan chiqayotganini ko'rsatadi. Bugungi kunga kelib, zamonaviy dizaynga ega mehmonxonalar, sayohat kompaniyalari, soha mutaxassislari soni sezilarli darajada ko'paydi. Bugun faqat diqqatga sazovor shaharlarimiz yoki tarixiy maskanlarimiz emas, ekologik va gastronomik turizmga ham xalqaro qiziqish orta boshladi. – 2025-yilning yanvar – noyabr oylarida turizm sohasida keng ko'lamli barqaror o'sish sur'atlari qayd etildi, – deydi O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi Yig'ma axborot-tahlil, statistika, strategik rejalashtirish va metodologiya boshqarmasi boshlig'i Oybek Hakimov. – O'tayotgan yilning o'n bir oyi davomida O'zbekistonga 10,7 million nafar xorijiy sayyoh keldi va o'sish sur'ati 114 foizga yetdi. Hududlarda 128 ta mehmonxona, 506 ta oilaviy mehmon uylari, 268 ta xostel va 52 ta boshqa turdagi sayyohlarni joylashtirish obyektlari faoliyati yo'lga qo'yildi. Shuningdek, turistlar uchun xizmat ko'rsatuvchi 662 ta yangi turistik tashkilot va turagentlar ishga tushib, ularning umumiy soni 4348 taga ko'paydi [4].

O'zbekistonda madaniy turizmning tarixiy, madaniy va diniy unsurlarini qamrab oladigan imkoniyatlar juda keng. Buxoro, Samarqand, Xorazm viloyatlari va Toshkent shahridagi tarixiy yodgorliklarni ko'rib chiqadigan bo'lsak, ular turistlarni jalb qilishda katta salohiyatga ega ekanligiga guvoh bo'lamiz. Buxoro viloyatida 829 dan ziyod tarixiy yodgorliklar joylashgan bo'lib, Ark qo'rg'oni, Somoniylar mavzoleyi, Poy-Kalon va Labi Hovuz majmualari, Mir Arab, Chor-Minor madrasalari betakror tarixiy ahamiyatga ega. Ularning tarixiy ahamiyati bilan bir qatorda ushbu obyektlardagi me'morchilik uslublari, bezak san'ati, ramziy belgilar turistlarda katta qiziqish uyg'otadi. Shuningdek, ushbu obyektlar islom dinining mamlakatimizga kirib kelishi, rivojlanishi, ilmiy o'rganilishi tarixi hamda din ulamolarining hayot va ilmiy faoliyat yo'nalishi nuqtayi nazaridan betakror ahamiyatga ega. Buxoro Naqshbandiya tariqatining yetti buyuk so'fiylarining vatani hisoblanadi. Tasavvufning buyuk vakillari – Abdulholiq G'ijduvoni, Xo'ja Orif Ar-Revqariy, Xo'ja Mahmud Anjir Fag'naviy, Xo'ja Ali Rometaniy, Muhammad Boboyi Samosiy, Sayyid Mir Kulol, Hazrat Bahouddin Naqshband ushbu diyorda yashab, diniy, ilmiy, ijtimoiy faoliyat olib borgan. Hozirgi kunda ularning dafn etilgan joylari ziyorat turizmi obyektlari hisoblanadi.

Samarqand viloyati jahonning eng qadimiy shaharlaridan biri bo'lib, Buyuk ipak yo'lidagi ilm-ma'rifat, savdo-sotiq rivojlangan markaz hisoblangan. Ushbu hududda joylashgan 1607 ta madaniy meros obyekti tarixning turli davrlariga oid bo'lib, Afrosiyob shaharchasi miloddan avvalgi VII–XIII asrlarga oid bo'lsa, Registon maydoni, Amir Temir maqbarasi, Shohi Zinda va Bibixonim majmualari, Mirzo Ulug'bek rasadxonasi Temuriylar saltanatining tarixi, madaniyati va kuch-qudratini namoyon qiladi. Xo'ja Doniyor maqbarasi uch din – islom, yahudiylilik va nasroniylilik vakillari uchun ziyorat maskani hisoblanadi. Samarqanddagi madaniy meros obyektlari turistlarni o'sha davr odamlarining yashash tarzi bilan tanishtiradi, ta'lim tizimi, madaniyat rivoji, ilm ravnaqi mahsulini o'rganish imkonini beradi. Islom davrida diniy va dunyoviy bilimlarning hamkorlikda rivojlanganligi, madaniyat yuksak darajaga ko'tarilganligi, o'z davrida mukammal harbiy tizim shakllanganligi turistlar uchun qatta qiziqish uyg'otadi. Xorazm viloyatida 259 ta moddiy madaniy meros obyekti mavjud bo'lib, ular eramizdan avvalgi VI asrdan bugungi kungacha bo'lgan davrni qamrab oladi. Otashparastlik davridan qolgan asori-atiqalar Markaziy Osiyo xalqlarining qadimiy madaniyatini,

e'tiqodini, tilini, adabiyotini o'rganish manbai hisoblanadi. XI asrda xorazmshoh Abu al-Abbos Ma'mun tashabbusi asosida "Dorul-hikma va ma'rifa" nomi bilan tashkil etilgan yirik ilmiy maskan – Xorazm Ma'mun akademiyasi ushbu o'lkada ilm-fan naqadar rivojlanganligini bildiradi va turistlar orasida katta qiziqishga ega. Ichan qal'a va uning tarkibidagi Islom xo'ja, Qozi Kalon madrasalari, Ulli hovli qal'asi, Nurullaboy saroyi nafaqat o'z davrining, balki hozirgi vaqtning ham yuksak me'morchilik, betakror madaniyat, din va ilm-fan uyg'unligini aks ettiruvchi maskanlar hisoblanadi. Islom hamkorlik tashkilotiga a'zo davlatlar turizm vazirlarining XI sessiyasida (Boku shahri) Xiva shahri 2024-yilda "Islom olamining turizm poytaxti" deb e'lon qilindi.

Ushbu yil doirasida Islom hamkorlik tashkilotiga a'zo davlatlar turizm vazirlarining XII sessiyasi tashkil etildi. Xiva shahrining turistik salohiyatini xalqaro maydonda faol targ'ib qilish maqsadida "Taste of Uzbekistan Festival" shiori ostida gastronomik festival, Pahlavon Mahmud xotirasiga bag'ishlangan "Strongmen" xalqaro bahodirlar o'yini musobaqasi, "Xalqaro ziyorat turizmi haftaligi" tadbirlari o'tkazildi. Xiva shahrining turizm va madaniy meros obyektlari, islom dunyosi va ilm-fanning rivojlanishida tutgan o'rnini hamda tarixi, madaniyati, yashash tarzini aks ettiruvchi foto va videomateriallar ("Guidebook") tayyorlandi.

Toshkent shahrining tarixiy hududi – Eski shaharda barpo etilgan O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi O'rta asrlar Samarqand – Hirot me'morchilik uslubida qurilgan bo'lib, mamlakatimiz tarixida ilgari bo'lmagan ulkan va noyob loyihadir. Ushbu markazda muzey, ilmiy-tadqiqot markazi, kutubxona, nodir qo'l-yozmalar fondi, laboratoriyalar joylashgan. "Islomdan avvalgi sivilizatsiyalar", "Birinchi Renessans davri", "Ikkinchi Renessans davri", "O'zbekiston XX asrda", "Yangi O'zbekiston – yangi Renessans" kabi bo'limlar tashkil etilgan. Ularda Xorazmiy, Farg'oniy, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Burhoniddin Marg'inoniy, Mahmud Zamahshariy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo, Ali Qushchi kabi alloma va mutafakkirlarning serqirra faoliyati haqida ma'lumot berilgan. Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Hakim Termiziy, Abu Mansur Moturidiy, Abu Muin Nasafiy, Qaffol Shoshiy, Abdulxoliq G'ijduvoni, Najmiddin Kubro, Bahouddin Naqshband, Xo'ja Ahror Valiy kabi ulamolarning islom ma'rifatiga qo'shgan hissasi atroflicha yoritilgan. Eski shaharning o'ziga xos me'moriy qiyofasini saqlab qolgan holda majmuaga hamohang ravishda

atrof-hudud turistlarga xizmat ko'rsatish uchun moslashtirildi, gastronomik ko'chalar tashkil etildi. Umuman olganda, mamlakatimizdagi turistik obyektlarning aksariyati o'zida madaniy turizm unsurlarining bir nechasini qamrab olishi bilan jozibador va turistlar uchun qiziqarli hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va san'atni rivojlantirish jamg'armasi tomonidan tashkil etilgan Buxoro xalqaro san'at va madaniyat biyennalesi 2025-yilda 5-sentyabrdan 20-noyabrgacha davom etib, san'at va madaniyat olami diqqat markazini o'ziga qaratdi. Birinchi marta o'tkazilgan ushbu biennale nafaqat mamlakat, balki butun dunyo e'tiborini tortdi. Biennaledan oldin 2025-yilda Buxoroga 2,25 milliondan ortiq xorijiy turistlar, shuningdek, 4 milliondan ortiq mahalliy sayyohlar kelgan bo'lsa, ushbu yirik festivalning boshlanishi sayyohlar oqimini yanada oshirdi va Buxoroni butun dunyo bo'ylab san'at ixlosmandlari uchun tobora obro'li maskanga aylantirdi. Tadbir davomida Buxoro taxminan 1,6 million tashrif buyuruvchini kutib oldi. Ular orasida 770 mingdan ortiq xorijiy turistlar borligi biennialening xalqaro miqyosda qiziqish uyg'otganini yana bir bor tasdiqlaydi. Ikki oylik, keng qamrovli biennale nafaqat madaniy muloqot va badiiy tajriba almashish uchun forum bo'lib xizmat qildi, balki sezilarli iqtisodiy rag'batlantiruvchi omil ham bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va san'atni rivojlantirish jamg'armasi tomonidan tashkil etilgan yana bir yirik tadbir – superyulduz Jennifer Lopesning 2025-yil 7-avgust kuni Toshkent shahridagi "Milliy" stadionida bo'lib o'tgan "Up All Night: Live in 2025" jahon turi doirasidagi konserti esda qolarli madaniy voqeeliklardan biri bo'ldi. Ushbu tadbir O'zbekiston tarixida eng mashhur ijrochilarni o'z ichiga olgan AAA toifasidagi xalqaro birinchi konsert hisoblanadi. Konsertga 25 mingta chipta sotilgan bo'lib, ularning 67 foizini xorijliklar xarid qilgan. O'zbekistonga 15 330 nafar xorijlik turist kelgan, ular orasida 8945 nafar rossiyalik, 2495 nafar qozog'istonlik, shuningdek, AQSh va Yevropa davlatlaridan mehmonlar bo'lgan. Konsertni o'tkazish davrida poytaxt mehmonxonalarining bandligi o'tgan yilning shu davriga nisbatan 25,7 foizga oshgan [5].

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyoda madaniy turizm rivojlangan hudud hisoblanadi. YUNESKO Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan shaharlarning, moddiy va nomoddiy meros, arxeologiya obyektlarining mavjudligi, muzeylar va hunarmandchilik mar-

kazlarining faoliyat ko'rsatishi, turli festival-lar va anjumanlar o'tkazilishi mamlakatimizni madaniy turizm uchun boy va qiziqarli yo'na-lishga aylantirgan.

Sanab o'tilgan ushbu imkoniyatlarning mamlakatimizning turli hududlarida joylash-ganligi, ularning bir-biridan farqlanishi, mada-niy turistlarni respublika hududi bo'ylab hara-katlanishga undaydi. Shu bilan birga, madaniyat obyektlarining respublika hududlari bo'ylab turlicha joylashganligi, har bir hududning o'ziga xos xususiyati va madaniy-turizm infra-tuzilmasining rivojlanganlik darajasidan kelib chiqib, sayyohlar uchun turlicha darajada qiziqarli bo'ladi. Madaniy turizmni rivojlantirishda tarixiy meros obyektlarini asrash, an'anaviy qadriyatlarni saqlash va ularni zamonaviy turistik mahsulotga aylantirish muhim vazifa hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida mamlakatning ijtimoiy-madaniy imijini mustahkamlash va turizm sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Madaniy turizmning turlarini o'rganish natijasida tarixiy, madaniy va diniy unsurlar mazkur turizm yo'nalishining asosiy poydevorini tashkil etishi haqida xulosaga kelish mumkin. Ushbu unsurlar madaniy turizmning mazmun-mohiyatini belgilab berib, turistik faoliyatning yo'nalishi va shakllarini aniqlaydi.

Tarixiy unsur xalq, jamiyat hamda davlatchilik taraqqiyotining turli bosqichlarini aks ettiruvchi tarixiy obidalar, muhim voqealar sodir bo'lgan hududlar, tarixiy shaxslar hayoti va faoliyati bilan bog'liq joylar, shuningdek, arxeologik topilmalar va ashyolarni o'z ichiga qamrab oladi. Bu unsur turistlarning tarixiy shaharlar, qadamjolar, janglar sodir bo'lgan hududlar, arxeologik qazishmalar olib borilayotgan joylar, muzeylar va

ko'rgazmalarga tashrif buyurishi orqali namoyon bo'ladi.

Madaniy unsur shartli ravishda an'anaviy va zamonaviy qismlarga ajratiladi. Uning an'anaviy qismi moddiy va nomoddiy madaniy meros obyektlarini qamrab olgan holda turistlarni xalq an'analari, urf-odatlar, marosimlari, xalq amaliy san'ati va hunarmandchilik turlari bilan tanishtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy qismi esa teatrlar, konsert dasturlari, festivallar, ko'rgazmalar, mahorat darslari, gastronomik tadbirlar hamda aholining kundalik turmush tarzi bilan bog'liq madaniy faoliyatlarni o'z ichiga oladi.

Diniy unsur diniy me'moriy obidalar va ziyoratgohlarga tashrif buyurish, muqaddas qadamjolarini ziyorat qilish, diniy bayram va marosimlarda ishtirok etish orqali ifodalanadi. U turistlarning ma'naviy ehtiyojlarini qondirish bilan birga, diniy-ma'rifiy qadriyatlarni anglashga xizmat qiladi.

Madaniy turizm, qoida tariqasida, faqat bitta tur bilan cheklanmaydi. Aksariyat hollarda sayohat madaniy turizmning bir nechta turlarini o'zaro uyg'un holda qamrab oladi. Tarixiy, madaniy va diniy unsurlar ko'pincha o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, sayohat uyushtirilayotgan hududning yaxlit madaniy qiyofasini shakllantiradi. Bugungi kunda Yangi O'zbekiston sharoitida madaniy turizmni yanada rivojlantirish maqsadida qo'shimcha imkoniyatlar yaratish, zamonaviy infratuzilmani shakllantirish, tarixiy-madaniy meros obyektlarini asrash va ommalashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonlar madaniy turizmning barqaror rivojlanishiga va mamlakatning xalqaro turistik imijini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Архипов А., Музичук В. Культурный туризм в стратегии развития отечественного туризма // Вестник Института экономики Российской академии наук. 2011. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnyy-turizm-v-strategii-razvitiya-otechestvennogo-turizma> (дата обращения: 05.02.2026).
2. Сушинская М.Д. Культурный туризм. СПб.: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов, 2010. – 41 с.
3. Ohridska-Olson R.V. Cultural Tourism: Definitions and Typology – A Research Note. 2015. URL: <https://ssrn.com/abstract=3318843> (дата обращения: 05.02.2026).
4. Rustamova M. Bir-biriga bir-biriga daxldor // Jadid. 2025. № 52 (104). – Toshkent: Sharq. – 8 с.
5. Мошняга Е.В. Концептуальное пространство межкультурной коммуникации в туризме в условиях глобализации. – Москва: Советский спорт, 2010. – 218 с.